

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81'243:[130.2:316.77]

Олена БОТВІНКО-БОТЮК,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Еліна КОЛЯДА,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри практики англійської мови
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСНОВНІ МІЖКУЛЬТУРНІ СТИЛІ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто основні міжкультурні стилі комунікації. Доведено, що приналежність учасників комунікації до певних культурних контекстів і типів культур визначає їхній комунікативний стиль. Виокремлено ширококонтекстні та вузькоконтекстні культури (за Е. Холлом). Відстежено різне ставлення представників культур до часу і простору.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, стиль комунікації, ширококонтекстна культура, вузькоконтекстна культура, час, простір.

В статье рассмотрены основные межкультурные стили коммуникации. Доказано, что принадлежность участников коммуникации к определенным культурным контекстам и типам культур определяет их коммуникативный стиль. Выделены ширококонтекстные и узкоконтекстные культуры (по Э. Холлу). Отмечено различное отношение представителей культур ко времени и пространству.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, стиль коммуникации, высококонтекстная культура, низкоконтекстная культура, время, пространство.

The article deals with the main intercultural communication styles. Communication styles are determined by cultural contexts and types of cultures. The use of context to communicate manifests itself in whether one expresses oneself directly, or whether culture dictates the use of an indirect style of expression. High-context cultures emphasize the context in which a communication takes place and pay a lot of attention to implicit, non-verbal messages. In contrast, low-context cultures place less emphasis on the context of a communication (such as implied meaning or nonverbal messages) and rely on explicit verbal messages.

High-context cultures value the collective as the important unit of society, and give priority to group over individual needs. The starting point for most human

action and decision in high-context cultures is the group. Members of high-context cultures see themselves as elements in a closely-knit network with others, as part of a strong cohesive unit. In marked contrast to high-context cultures, low-context cultures value individual over group identity. Accordingly, individual rights and needs take precedence over group rights and needs. Members of low-context cultures place great importance on individuality, independence, and self-reliance.

High-context cultures generally need less space than low-context cultures which value personal freedom, and have a greater physical space and privacy requirement.

Cultural differences in time perception cause differences in the way people organize their time and behaviour. As a result of this, cultures that follow monochronic time perform one major activity at a time; cultures that are polychronic work on several activities simultaneously.

In a globalized world, understanding and knowledge of the different communication styles is crucial for successful intercultural communication. Therefore, foreign language teachers should pay close attention to intercultural awareness.

Key words: intercultural communication, communication style, high-context culture, low-context culture, time, space.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації налагодження ділових і дружніх контактів із представниками інших країн передбачає володіння іноземною мовою. Однак лише знання мови недостатньо, оскільки у спілкуванні з іноземцями неабиякою перешкодою є незнання їхніх етнічних і культурних особливостей. Способи уникнення непорозумінь на культурному ґрунті у спілкуванні з іноземцями досліджує міжкультурна комунікація. Сьогодні серед першочергових завдань, що стоять перед учасниками навчального процесу, є формування міжкультурної компетенції як складової спілкування на міжкультурному рівні.

Набуття знань про міжкультурні стилі комунікації уможливить визначення адекватної лінії мовної поведінки, що сприятиме успішній комунікації з представниками інших культур. Це визначає **актуальність** теми нашого дослідження.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Міжкультурна комунікація – комплексна дисципліна, що поєднує досягнення культурної антропології, теорії комунікації, етнопсихології, лінгвістики, прагматичної лінгвістики, соціолінгвістики, соціології тощо. Серед тих, хто розглядав проблеми міжкультурної комунікації, варто виокремити дослідження Е. Холла, який у своїх працях [9–11] наголошував на діалектичній єдності культури й комунікації та дійшов висновку, що різні культури мають різний комунікативний контекст. Одним із найголовніших завдань міжкультурної комунікації, за О. О. Селівановою, є формування міжкультурної комунікативної компетенції на засадах культурного релятивізму й толерантності до чужої культури та мови [8, с. 416–417].

Міжкультурна комунікація має неабияк дотична до викладання іноземної мови, про що свідчать праці Н. Булави [1], А. Нипадимки [5], Н. П. Нікітіної й В. С. Нечасової [6] та ін. Дослідники наголошують на необхідності приділяти більше уваги формуванню вмінь і навичок міжкультурного спілкування на заняттях з іноземної мови.

Мета статті – розглянути основні міжкультурні стилі комунікації та чинники, які їх визначають.

Виклад основного матеріалу. У міжкультурній комунікації важливу роль відіграє відчуття її стилю. Теорія комунікативних стилів базується на параметрах комунікативно зумовлених розбіжностей, які описано в працях класика з міжкультурної комунікації Едварда Холла, який на підставі порівняльних досліджень різних культурних груп виокремив їхні культурно-комунікативні зразки та розробив загальну типологію щодо контексту – інформації, яка оточує і супроводжує певну культурну подію. Зокрема, дослідник звернув увагу на те, що всі культури в міжособистісному спілкуванні керуються певними правилами, важливими для розуміння подій та міжособистісної поведінки [11]. Відповідно до цього Е. Холл класифікував культури за принципом слабкої та сильної контекстної залежності, розподіливши їх на широко- і вузькоконтекстні. Крім того, він довів, що культури різняться своїм «прочитанням контексту», використанням прихованої інформації, яку містить у собі кожна ситуація. Чим більше контекстуальної інформації потрібно для розуміння соціальної ситуації, тим складніша і важча для розуміння культура [2, с. 129].

Для представників ширококонтекстних (висококонтекстних) культур значна частина інформації закладена вже в контексті – ієрархії, статусі, зовнішньому вигляді, манерах поведінки, умовах проживання. Наприклад, ієрархічність, субординованість японського етикету відобразилися на культурі поклону – традиційній формі вітання. Чим нижчий уклін, тим більше поваги він виражає. У культурах такого типу використовується непрямий стиль комунікації, що характеризується опосередкованим вираженням думки і передбачає чимало натяків, підтексту тощо. Так, в японській культурі не прийнято категорично казати «ні», адже японці передусім дбають про «збереження обличчя» співрозмовника. Їхня згода може мати різні інтерпретації і не обов'язково передбачає

позитивну відповідь. Зазвичай японці слухають співрозмовника, схвально промовляючи «так», «звичайно, так» тощо, однак це не означає, що вони цілком погоджуються із ним погоджуються, а лише те, що вони уважно його слухають [7, с. 194–195].

Ширококонтекстні культури для досягнення повного порозуміння потребують знання всього контексту спілкування, тобто не лише ситуативного (власне дискурсного), а й культурно-історичного, релігійного, філософського, ідеологічного тощо. Мовне спілкування без зважання на невербальні особливості комунікації в цих культурах може бути досить «ненадійним». Недарма, наприклад, японську бесіду описують як «гру недомовок» або «айсберг», де найсуттєвіше може бути навмисно приховане завдяки мовним засобам [3, с. 227].

Широкий контекст культури є обов'язковим елементом успішного розуміння подій, оскільки висока щільність інформаційних мереж передбачає тісні контакти між членами родини, постійне спілкування з друзями, колегами. Завдяки високій інформаційній забезпеченості та історичному досвіду такі культури можна назвати однорідними, вони майже не змінюються з часом, при взаємодії з інокультурним оточенням поведінка їхніх представників породжує однакову реакцію та є передбаченою. Для повсякденного спілкування не потрібно докладної інформації про те, що відбувається, оскільки носії ширококонтекстних культур знають про події навколо. До країн із широким контекстом культури належать Франція, Іспанія, Італія, країни Близького Сходу, Китай, Японія.

У вузькоконтекстних (низькоконтекстних) культурах практично немає неформальних інформаційних мереж. Вони менш однорідні. Міжособистісні контакти в них розмежовані, представники цих культур не змішують особистих стосунків із роботою та іншими аспектами повсякденного життя, наслідком чого є слабка поінформованість, більша потреба в додатковій інформації для розуміння інших при спілкуванні. До вузькоконтекстних належать культури Німеччини, Швейцарії, США, скандинавських та інших північноєвропейських країн [2, с. 130]. У них найважливішу роль відіграє мовлення, а також обговорення деталей, відвертий стиль спілкування, коли люди називають речі своїми іменами.

У вузькоконтекстних культурах особисті цілі їх представників є важливішими, ніж цілі групи [12, с. 20]. У таких суспільствах насамперед цінують право на особистий погляд, приватну власність, уміння самостійно приймати рішення тощо. Сказане можна проілюструвати пареміями – стійкими відтворюваними, культурно маркованими одиницями переважно реченнєвої структури [8, с. 535], які якнайкраще відображають соціокультурний досвід, накопичений багатьма поколіннями носіїв національної мови: «*If you want something to be done well, do it yourself*», «*He who runs alone will win the race*», «*The squeaky wheel gets the grease*» (США); «*The best place to find a helping hand is at the end of your own arm*» (Швеція); «*A small candle can light up the darkest forest*» (Фінляндія); «*Even a small star shines in the darkness*» (країни Скандинавії); «*Selbst getan ist wohl getan*», «*Selbst tun, selbst haben*», «*Selbst ist der beste Knecht, der jeglich Sache machet recht*», «*Mein Name ist Hase, ich weiss von nichts*» (Німеччина). Атрибутом цих культур є особистісний стиль комунікації, де на мовному рівні підсилюється роль особистості [3, с. 246].

У ширококонтекстних культурах інтереси індивіда підкоряються інтересам колективу. Так, у традиційному китайському суспільстві, порівняно із європейським, відсутній точний еквівалент поняття «особистість». Для японців поняття «індивід», як правило, пов'язане з певною групою людей. Суспільно орієнтований стиль комунікації висуває на перший план становище людини в колективі за соціальним статусом, віком тощо [3, с. 231, 247]. Колективізм виявляється у дружньому співробітництві між учасниками групи: «*Two is better than one; three, better than two; and the group is best of all*» (Афганістан); «*There is no wisdom without the group*» (Монголія); «*When spider webs unite, they can tie up a lion*» (Африка); «*Берись дружно, не будет грузно*», «*Веника не сломаешь, а прутья по одному все переломаешь*» (Росія).

Невміння знаходити спільну мову з людьми, індивідуалізм вважають негативними рисами у ширококонтекстних культурах: «*The nail that stands out will get hammered*» (Японія); «*The duck that squawks gets shot first*» (Китай); «*Behind an able man there are always other able men*» (Корея); «*The sheep that's separated from the flock is eaten by the wolf*» (Туреччина); «*Better to be a fool with the crowd than wise by oneself*» (Мексика).

Україну, на думку дослідників В. М. Манакіна та Н. М. Манакіної [4, с. 65], варто віднести до «проміжного» типу культур, де однаково важливими є більш-менш чіткі мовні засоби спілкування та знання широкого національно-культурного контексту, а також певних невербальних деталей комунікації, якими користуються українці як нація, що в цілому не приховує своїх емоцій.

Кожна культура накладає свій відбиток на структурування часу. Кожен народ має свою швидкість сприйняття та опрацювання інформації, яка й задає темп і ритм його буття. Ця швидкість проявляється усюди, відіграючи важливу роль у розвитку кожного етносу. У теорії Е. Холла значне місце відведено дослідженню використання часу, специфічного для різних суспільств. Культура розподілу часу є визначальним чинником, що організує життя та комунікацію. Залежно від його способу, Е. Холл виокремив *монохронні культури*, які передбачають, що в один і той самий проміжок часу можна займатися лише одним видом діяльності, та *поліхронні культури*, які схвалюють одночасне здійснення декількох видів діяльності [10]. Для цих культур характерні нелінійні моделі комунікації. Наприклад, араби вважають, що структурування послідовності подій і прямолінійне викладення фактів зводять нанівець повноцінність емоційного впливу у спілкуванні [3, с. 250].

У монохронних культурах дії виконують послідовно, одна за одною, а час уявляють як прямий шлях, що веде із минулого в майбутнє. Монохронний час розподіляють на проміжки, плануючи все заздалегідь, щоб у певний проміжок часу зосередитися на певній діяльності. Тобто, час є системою, завдяки якій підтримується порядок в організації людського життя, тому його неабияк цінують: «*Time is money*», «*Save time*», «*Don't waste time*», «*Use time wisely*», «*The early bird catches the worm*» (США); «*Strike while the iron is hot*», «*A stitch in time saves nine*» (Англія); «*Wasting time is stealing from yourself*» (Естонія); «*Lose an hour in the morning, chase it all day long*», «*If you want your dreams to come true, don't oversleep*» (Ізраїль); «*Zeit gewonnen, alles gewonnen*», «*Zeit verloren, viel verloren*» (Німеччина).

Представники монохронної культури не люблять, коли їх відполікають у процесі будь-якої діяльності. Вони зосереджені на своїй роботі, дотримуються домовленостей, намагаються нікому не заважати, з повагою ставитися до інших, бути пунктуальними, підтримують короткотермінові міжособистісні стосунки. Монохронне використання часу практикують у Німеччині, Великій Британії, США, багатьох північноєвропейських країнах [2, с. 131]. Для цих культур характерні лінійні моделі комунікації [3, с. 250].

Поліхронні культури сприймають час як вузол, переплетіння значної кількості проблем, тому його намагаються менше усвідомлювати. Представники цієї культури сприймають час більш динамічно, а як наслідок – вони не надто пунктуальні та не надають часу значної ваги, зокрема спілкування розглядають як важливішу дію, ніж наперед продуманий план дій [12, с. 30]. Суттєву роль для них відіграють міжособистісні стосунки. До типово поліхронних належать культури країн Латинської Америки, Близького Сходу, Середземномор'я, України. Нижченаведені паремії відображають ставлення представників цих культур до часу: «*What flares up fast, extinguishes soon*» (Туреччина); «*Profit always comes with a delay*» (Монголія); «*Since the house is on fire, let us warm ourselves*» (Італія).

Крім того, Е. Холл звертає увагу і на просторові потреби людини. Так, у праці «*The Silent Language*» («*Мова мовчання*») [10] він описав приклади дистанцій, яких дотримуються двоє людей під час розмови. Вона може бути різною – від мінімальної (впритул) в одних суспільствах й до максимальної (на відстані кількох кроків) – в інших. Це залежить від низки чинників, передусім – від соціокультурних відмінностей людей. Якщо територія, на якій живе та чи інша нація, густо заселена, то й люди під час спілкування перебувають близько один від одного. Якщо ж вони проживають на відносно малозаселеній території, то, навпаки, – розташовуються на певній відстані один від одного [10, с. 192–209].

У іншій своїй праці «*The Hidden Dimension*» («*Прихований вимір*») Е. Холл проаналізував загальноприйняті дистанції, що використовуються під час спілкування [9, с. 119–125]. Так, інтимна дистанція становить до 0,45 м, особиста – від 0,45 до 1,2 м, соціальна – від 1,2 до 3,6 м, а громадська – понад 3,6 м. Крім того, науковець зазначає, що сприйняття особистої території, розмовної та громадської дистанцій в американців, німців, французів, японців та арабів відрізняється. Ці культурні відмінності пов'язані насамперед із відчуттям людиною того, наскільки вона потребує відокремлення («*Моя хата скраю, я нічого не знаю*» (Україна)) або те, наскільки їй потрібен колектив, група людей («*В тесноте, да не в обиде*» (Росія)).

Отже, беручи до уваги те, що представники різних культур неоднаково зчитують одержану інформацію і передають повідомлення при спілкуванні, що обумовлено їхньою приналежністю до певного стилю спілкування, є безліч можливостей, аби уникнути ситуативних непорозумінь на ґрунті міжнаціональних відмінностей.

Висновки. У кожному типі культури існує чимало прихованих правил та вимог, які регулюють повсякденне життя людей. Знання про різні стилі комунікації, притаманні багатьом національним спільнотам, необхідні для уникнення багатьох ситуативних непорозумінь, які можуть виникнути на ґрунті міжнаціональних відмінностей.

З огляду на це, опанування іноземною мовою передбачає вивчення культури носіїв цієї мови, їхнього способу життя, національного характеру та менталітету.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі вважаємо висвітлення ролі паремій у процесі навчання іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булава Н. Формування міжкультурної комунікації як необхідної складової мовної підготовки студентів-іноземців / Н. Булава // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон, 2016. – Вип. 6. – С. 54–58. – (Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»).

2. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. / С. І. Куранова. – К. : Академія, 2012. – 208 с.

3. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : ВЦ “Академія”, 2012. – 288 с.

4. Манакін В. М. До питання про національні стилі комунікації / В. М. Манакін, Н. М. Манакіна // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Симферополь, 2011. – Т. 24 (63). – № 4. – Ч. 1. – С. 64–70. – (Серія «Филология. Социальные коммуникации»).

5. Нипадимка А. С. Важливість міжкультурного спілкування на заняттях з іноземної мови / А. С. Нипадимка // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. – Дрогобич, 2017. – Т. 2. – № 8. – С. 9–11. – (Серія «Філологічні науки. Мовознавство»).

6. Нікітіна Н. П. Технологія формування міжкультурної комунікації / Н. П. Нікітіна, В. С. Нечаєва // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2015. – III (20). – Issue: 40. – С. 44–47.

7. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посіб. / І. А. Сайтарли. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.

8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

9. Hall E. T. The Hidden Dimension / Edward T. Hall. – New York : Anchor Books, 1990. – 217 p.

10. Hall E. T. The Silent Language / Edward T. Hall. – New York : Doubleday & Company, Inc., 1959. – 240 p.

11. Hall E. Understanding Cultural Differences : Germans, French and Americans / E. Hall, M. Hall. – Yarmouth, Maine : Intercultural Press, 1990. – 224 p.

12. Reynolds S. Guide to Cross-Cultural Communication / S. Reynolds, D. Valentine. – Upper Saddle River : Prentice Hall, 2011. – 130 p.

Дата надходження до редакції: 15.04.2019 р.

УДК 37.011.3-051:82(100):004

Світлана ГАРНА,
завідувач відділу гуманітарної освіти
Донецького ОІППО

САЙТ І БЛОГ УЧИТЕЛЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ

У статті розглядається персональний сайт (блог) учителя як потенційний веб-ресурс у системі дистанційного навчання учнів зарубіжної літератури. Уточнюється типологія освітніх сайтів (блогів) із предмета, на основі яких визначається інструментальна база словесника в системі повноформатного чи епізодичного дистанційного навчання школярів, а також встановлюється рівень готовності педагогів до практичної реалізації окреслених інновацій.

Ключові слова: дистанційне навчання, освітні веб-ресурси, веб-сайт, веб-сторінка, блог, типологія сайтів учителя зарубіжної літератури, учень-читач.

В статье рассматривается персональный сайт (блог) учителя как потенциальный веб-ресурс в системе дистанционного обучения учащихся зарубежной литературы. Уточняется типология образовательных сайтов (блогов) по предмету, на основе которых определяется инструментальная база словесника в системе полноформатного или эпизодического дистанционного обучения школьников, а также устанавливается уровень готовности педагогов к практической реализации определенных инноваций.

Ключевые слова: дистанционное обучение, образовательные веб-ресурсы, веб-сайт, веб-страница, блог, типология сайтов учителя зарубежной литературы, ученик-читатель.